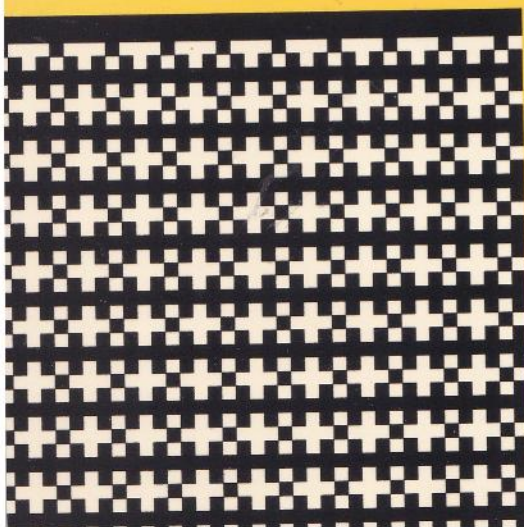

حکایت طرب

خوانشی از و نقاشی عصا رناصری
باموضوع موسیقی اثر صنیع الملک و کمال الملک

نویسنده:
ایلناز رهبر

انتشارات پارس

عمله جات طرب خاصه

خوانشی از دو نقاشی عصر ناصری با موضوع موسیقی، اثر صنیع الملک و کمال الملک

نویسنده: ایلناز رهبر

(عضو هیئت علمی گروه هنر، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران)

ویرایش محتوایی: فرهود صفرزاده

ویرایش ادبی: سحر چیدری

مدیر هنری و طراحی گرافیک: استودیو ملّی (امید نعم‌الحیب، مهسا قلی‌نژاد)

مدیر تولید: شروین مفیدی

صفحه‌آرایی: لیلا عابدینی

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: پاییز ۱۴۰۳

نوع کاغذ: بالکی ۶۰ گرمی هلمون سوئدی

شابک: ۰-۷۳-۵۶۶۴-۹۶۴-۹۷۸

قیمت: ۴۵۰,۰۰۰ تومان

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به انتشارات پارت است.

تهران، خیابان انقلاب، ابتدای خیابان فخر رازی، پلاک ۸۷

تلفن: ۶۶۴۸۵۰۱۳ - ۶۶۴۰۵۶۲۷

با حمایت مجموعه‌ی میراث جهانی کاخ گلستان

partpublication.com

فهرست

پیش‌گفتار.....	۱۳
فصل اول: نقاشی علی‌اکبر فراهانی و شاگردانش.....	۲۷
پیش‌درآمد.....	۲۹
پیشینه‌ی پژوهش.....	۳۱
شرح این نقاشی در منابع پیشین.....	۳۳
بررسی نقاشی اثر.....	۴۸
بررسی تاریخ اثر.....	۵۶
محل نگهداری اصل اثر.....	۵۸
شرح نقاشی.....	۶۹
فصل دوم: نقاشی عملی‌طرب.....	۱۰۹
پیش‌درآمد.....	۱۱۱
پیشینه‌ی پژوهش.....	۱۱۵
امضای نقاشی و تاریخ اثر.....	۱۱۶
شرح نقاشی.....	۱۱۷

۱۱۸	معرفی نوازندگان و سازهای آن‌ها
۱۱۸	سنتور
۱۲۶	کمانچه
۱۳۴	تار
۱۴۴	تمبک
۱۵۲	دف
۱۵۷	رقصنده‌ها در تصویر
۱۶۷	نتیجه‌گیری
۱۷۹	فهرست تصاویر
۱۸۹	منابع
۱۹۹	نمایه

عمله‌جات طرب خاصه

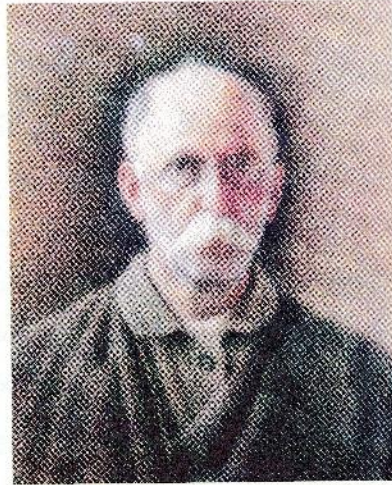
کتاب برگزیدم؛ زیرا هر دو نقاشی مربوط به دوره‌ی ناصری هستند و موسیقی‌دانانی که از آن‌ها در اینجا سخن گفته می‌شود، همگی از مقام والایی در دربار برخوردار بوده‌اند.

یکی از این نقاشی‌ها موسوم به *علی‌اکبر فرهانی و شاگردانش اثر ابوالحسن غفاری* ملقب به *صنیع‌الملک* و دیگری *عمله‌ی طرب اثر محمد غفاری* ملقب به *کمال‌الملک* است. خاندان غفاری یعنی *صنیع‌الملک* (تصویر ۱)، *ابوتراب* (برادر بزرگ‌تر *کمال‌الملک*) و *کمال‌الملک* (تصویر ۲)، اهل کاشان و در تاریخ هنرهای تصویری ایران از جایگاه خاصی برخوردار بوده‌اند (پاکباز، ۱۳۸۱: ۴).

تصویر ۱: چهره‌ی خودنگار *صنیع‌الملک* و طرح *دستگاه*، روزنامه‌ی *دولت علییه‌ی ایران*، تاریخ نشر ۱۲۷۷/۲/۱۹ ه. ق، شماره‌ی ۴۷۲، صفحه‌ی ۷.

پیش‌گفتار

تصویر ۲: چهره‌ی خودنگار کمال‌الملک، ۱۳۳۶ هـ. ق.، رنگ روغن، ۲۲ × ۲۸٫۲ سانتی‌متر، تهران: موزه‌ی ملک، شماره‌ی ثبت: ۱۳۹۳.۰۱.۰۰۰۱۲.

صنیع‌الملک برادر علی‌رضاخان میرزا بزرگ (پدر کمال‌الملک) و عموی کمال‌الملک بود. غیر از نسبت فامیلی در شیوه‌ی کار و سبک هنری نیز کمال‌الملک روش واقع‌گرایانه‌ی عموی خود را دنبال کرده و البته تفاوت‌هایی با او داشته است. هر دو نقاش باشی مشهور دوره‌ی قاجار بودند و به خصوص در دوره‌ی ناصری مقام بسیار والایی داشتند. دوره‌ی کاری صنیع‌الملک از دوره‌ی محمدشاه قاجار (سلطنت: ۱۲۵۰-۱۲۶۴ هـ. ق) آغاز می‌شود و دوره‌ی کاری کمال‌الملک تا دوره‌ی پهلوی اول (سلطنت: ۱۳۰۴-۱۳۲۰ هـ. ش) ادامه می‌یابد.

درباره‌ی صنیع‌الملک و سبک کاری او در *دایرة‌المعارف هنرآمده* است: ابوالحسن غفاری [ابوالحسن ثانی] (نقاش، تصویرگر و چاپگر ایرانی، حدود ۱۸۱۳ م/۱۲۲۹ هـ. ق - حدود ۱۸۸۶ م/۱۲۸۳ هـ. ق) از برجسته‌ترین

هنرمندان عهد ناصری، بنیانگذار نخستین هنرکده و پیشگام هنر گرافیک در ایران به شمار می‌آید. می‌توان کار او را همچون پلی دانست که پیکرنگاری درباری را به نقاشی کمال‌الملک می‌پیوندد. در تهران زیر نظر مهرعلی آموزش دید. با ارائه‌ی پرده‌ای از چهره‌ی محمدشاه به جمع نقاشان دربار بیوست (۱۸۴۲ م/ ۱۲۵۸ ه. ق). چندی بعد، برای هنرآموزی و به قصد آشنانشدن با فن چاپ - به ایتالیا فرستاده شد (م احتمالاً ۱۸۴۵ م/ ۱۲۶۲ ه. ق). در موزه‌های فلورانس و رم به رونگاری از آثار استادانی چون رافائل و تیسین پرداخت. در هنگام بازگشت، وسایل متعدد برای آموزش نقاشی با خود به ایران آورد. به مقام نقاش باشی دربار ناصرالدین‌شاه انتخاب شد (۱۸۵۰ م/ ۱۲۶۷ ه. ق) [در تک‌چهره‌ی حاجی‌آقا میرزا آقاسی (۱۸۴۵ م/ ۱۲۶۲ ه. ق) که به نظر می‌رسد از آخرین آثارش قبل از سفر ایتالیا باشد - مهارت خود را در شبیه‌سازی با استفاده از اسلوب‌پرداز به‌خوبی نشان داد. بعداً با رونگاری از آثار استادان کلاسیک، تغییری در اسلوب، شیوه‌ی کار و دید او به وجود آمد. با سایه‌روشن‌کاری ملایم و رنگ‌آمیزی غنی آشنا شد و افزون بر این اصول و قواعد علمی طبیعت‌پردازی اروپایی را درک کرد] [با این حال، او در کار خود می‌کوشید به تلفیق تازه‌ای از سنت‌های تصویری اروپایی و ایرانی دست یابد. عدم رعایت دقیق قواعد پرسپکتیو - که می‌بایست امری انتخابی و آگاهانه بوده باشد - نمایانگر گرایش او به سنت ایرانی است. بدین‌سان او خود را از قید ژرف‌نمایی می‌رهاند تا بتواند طرح و رنگ‌بندی دو بُعدی را حفظ کند. کار اصلی صنایع‌الملک، چهره‌نگاری واقع‌گرایانه بود. او نه فقط در شبیه‌سازی خصوصیات ظاهری، بلکه

زمانه‌اش به ضرورت تحول هنری جامعه داد. بازتاب این کوشش‌ها در ذهن مردم، خصوصیات اخلاقی، نحوه‌ی زندگی و واقعه‌ی کور شدنش، از او یک مرد افسانه‌ایی ساخت (پاکباز، ۱۳۸۱: ۳۶۱، ۳۶۳).

هر دو نقاش به اروپا سفر می‌کنند، با هنر غربی آشنا می‌شوند و بازتاب این تأثیرات در آثار باقی مانده و سبک کاری‌شان به وضوح هویدا است. صنیع‌الملک نقاشی *علی‌اکبر فراهانی و شاگردانش* را بعد از سفر به اروپا و کمال‌الملک، نقاشی *عمله‌ی طرب* را پیش از سفر خود به اروپا تصویر می‌کند. در هر دو نقاشی، برخلاف فضاهای نگارگری دوره‌ی پیشین، با تصویری نسبتاً واقع‌گرایانه روبه‌رو هستیم. در عین حال، تفاوت‌های قابل توجهی در جهان‌بینی صنیع‌الملک و کمال‌الملک دیده می‌شود که در جای خود به آن پرداخته می‌شود. این نقاشی‌ها در بین نقاشی‌های دوره‌ی قاجار و حتی دوره‌های پیشین، از نظر تصویرکردن سازها و جزئیات آن‌ها و همچنین نوازندگان آن دوره بی‌نظیر هستند و با توجه به تجربیات دیداری نگارنده، همتایی ندارند و منحصر به فرد هستند. در حقیقت در این سال‌ها هیچ تصویری به اندازه‌ی این دو نقاشی مرامسحور نکرده است زیرا با دقت شگفت‌انگیزی ما را با موسیقی دوره‌ی قاجار و محیط اجتماعی و فرهنگی آن دوره مواجه می‌کند. درباره‌ی نقاشی صنیع‌الملک باید اضافه کرد که ثبت تصویری از چهره‌ی آقا علی‌اکبر فراهانی یعنی شخصی که ردیف‌های موسیقی ایران به او و خاندانش منسوب شده، رخدادی نیکوست زیرا تاکنون هیچ عکسی از او به دست نیامده است حال آنکه در دوره‌ای که کمال‌الملک نقاشی *عمله‌ی طرب* را تصویر می‌کند ما با عکس‌های بیشتری روبه‌رو هستیم. همچنین نکته‌ی قابل توجه دیگر این است که برخلاف

کتاب **عمله جات طرب خاصه**، دو نقاشی با موضوع موسیقی را در عهد ناصری از دوره قاجار بررسی می‌کند. نقاشی **علی اکبر فراهانی** و شاگردانش اثر ابوالحسن غفاری ملقب به صنیع الملک و نقاشی **عمله‌ی طرب** اثر محمد غفاری ملقب به کمال الملک، نویسنده با روش آیکونولوژی موسیقی، سعی در رمزگشایی معنایی دو نقاشی یادشده دارد.

همان‌طور که از عنوان کتاب برمی‌آید، موسیقی دانان تصویرشده در نقاشی‌ها شهیرترین نوازندگان عصر خود بودند و در این اثر مطالعه شده‌اند. نقاش و تاریخ آثار، سازهای موسیقی، ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی موسیقی دوره قاجار و سرانجام معنای ضمنی دواتر نیز بررسی شده‌اند. کتاب موضوعی بینارشته‌ای دارد و می‌تواند برای علاقه‌مندان به تاریخ موسیقی قاجار و تاریخ هنر نقاشی و عکاسی جذاب و مفید باشد.

مجموعه‌ی
تاریخ
موسیقی

